

SLOVSTVENA FOLKLORISTIKA V OSNOVNI ŠOLI – MED CILJI IN RESNIČNOSTJO

Strokovna literatura in učni načrt učiteljem omogočata uresničevati cilje slovstvene folkloristike in med učenci uzaveščati pomen folklornih besedil. Od učiteljevih didaktičnih in metodičnih odločitev je odvisno, kako bo potekalo zbiranje, zapisovanje in urejanje folklornih besedil in ali bodo učenci to snov sprejeli kot vrednoto.

slovstvena folkloristika v osnovni šoli, cilji, zbiranje slovstvene folklore, uzaveščanje pomena slovstvene folklore

Teachers are able to achieve teaching goals in relation to folklore and make their students aware of the importance of folklore texts by means of specialist literature and the school curriculum. The methods used for collecting, recording and editing folklore texts, as well as their acceptance by students, depend on the teachers' methodical didactic decisions.

literary folklore in primary schools, goals, collecting folklore texts, awareness of the importance of literary folklore

V prispevku bom zapisala nekaj misli o slovstveni folkloristiki in folklori pri pouku v osnovni šoli, in sicer kot učiteljica iz prakse. Kako se slovstvena folkloristika razvija in osamosvaja, smo učitelji prebirali v strokovni literaturi¹ in poslušali na seminarjih Zavoda za šolstvo.² Poučili smo se o tem, kaj je predmet stroke, kakšne so metode dela in se seznanili z novo terminologijo.³ Vir informacij nam je tudi revija *Slovstvena folkloristika*,⁴ zbirka Glasovi⁵ pa nam omogoča vpogled v zbrano gradivo slovenskih folklornih pripovedi.

¹ Marija Stanonik, *Slovstvena folklorika v domačem okolju*, 1990, 1993; *Teoretični oris slovstvene folklore*, 2001; *Slovstvena folkloristika med jezikoslovjem in literarno vedo*, 2004; *Procesualnost slovstvene folklore*, 2006.

² Seminarji Zavoda za šolstvo (1988–1990) o pomenu zbiranja slovstvene folklore. Od 1999–2003 seminarji za izbirni predmet šolsko novinarstvo.

³ Stroka – slovstvena folkloristika; predmet – slovstvena folklorika: del besedne umetnosti, ki temelji na načelu naravne komunikacije, izvajalec in sprejemalec sta v neposrednem stiku, v folklornem dogodku, kjer sta kraj in čas dogajanja hkratna; folklorizem – označuje folkloro zunaj njenega avtentičnega okolja, je torej ponarejena, izrabljena za zadovoljitev različnih, tudi potrošniških ciljev; folklorist(ka) je strokovnjak(inja), raziskovalec(ka) slovstvene folklore; folklorizirana pesem namesto ponarodela. Folklorni dogodek sestavljajo tri ravni: tekst, tekstura in kontekst.

Slovstvena folkloristika je bila kot izbirni predmet šolsko novinarstvo za devetletno osnovno šolo umeščena tudi v prenovljeni *Učni načrt*.⁶ Učiteljem in učencem v oporo pa je izšel tudi delovni zvezek za tretje triletnje.⁷ Učni načrt je natančno opredelil funkcionalne, izobraževalne cilje in standarde za delo z učenci, hkrati pa poudaril pomen raziskovalne dejavnosti na področju slovstvene folklore. Slovstvena folkloristika nadgrajuje in pogloblja predmet slovenščine, povezuje se z zgodovino, knjižnično vzgojo, etnologijo itd. *Učni načrt* vodi med funkcionalnimi cilji s konkretnimi predlogi in med drugim navaja, da učenci spoznavajo slovstveno folkloro in se seznanjajo z možnostmi njenega pridobivanja, urejanja, dokumentiranja in arhiviranja, da pridobivajo gradivo slovstvene folklore na terenu, folklorno gradivo objavljajo v šolskih in javnih glasilih, da uporabljajo priročnike, leksikone, slovarje.

V podrobnejši razčlenitvi nadalje opozarja na zapisovanje krajših (pregovori, reki, uganke, šale itd.) in daljših folklornih besedil (povedke, bajke, pravljice itd.), na raziskovanje šeg, navad, otroških iger, obrti, razvoja šolstva, seznanja nas z načeli dokumentiranja itd. Poudarjene so možnosti raziskovanja, povezovanja z okoljem, učenci opravljajo vse štiri jezikovne dejavnosti – torej poslušajo, govorijo, pišejo, berejo, načrt omogoča projektno delo, učenci pa folklorni dogodek in njegove sestavine (tekst, teksturo in kontekst) doživljajo v živo. Cilji kažejo, da predmet presega zgolj zbiranje gradiva, saj omogoča odkrivanje in sprejemanje drugačnosti v okviru besedne umetnosti (žanri in teme), generacijske stike in medsebojno sprejemanje vrednot; uzavešča pomen slovstvene folklore za današnji čas in krepi narodovo identiteto v jeziku (narečju) in slovstveni folklori. Cilje slovstvene folkloristike je mogoče uresničevati pri rednem pouku slovenščine, pri izbirnem predmetu in v okviru gibanja Mladi raziskovalec.

Na osnovi takih pobud sem bila med drugim mentorica v širšem, interdisciplinarno zastavljenem dveletnem projektu *Srečanja s prebivalci Doma starejših na Prevaljah*, v katerem smo z osmo- in devetošolci bolj ali manj uresničili nekatere prej navedene cilje. V okviru Tedna vseživljenjskega učenja smo leta 2003 in 2004 obiskovali starejše in se z njimi pogovarjali ter tako zbirali folklorne zgodbe. Sodelovalo je devet učenek in učencev, članov literarnega krožka, in dvajset starejših pripovedovalcev. Zastavili smo si naslednje cilje: navezati stike s starejšimi v domu, zbrati folklorne zgodbe, se učiti poslušati posneto gradivo, ga po svojih sposobnostih zapisati in neke objaviti. Z učenci smo se pripravili na srečanje, tako da smo pri krožku predstavili predmet, cilje in pomen predmeta in pogovora⁸ ter

⁴ Glasilo sekcije za zbiranje in raziskovanje slovenske slovstvene folklore pri slovenski konferenci SSK. Izhaja od 2002, objavlja znanstvena dognanja, strokovna mnenja mentorjev o delu z učenci, zbrano folklorno gradivo, mnenja navdušencev in drugo dokumentarno gradivo.

⁵ Zbirka izhaja od 1988, doslej je izšlo 33 knjig.

⁶ *Učni načrt, program osnovnošolskega izobraževanja – slovenščina*, Ljubljana: Zavod RS za šolstvo 1998.

⁷ Miha Mohor, Manca Košir, Marija Stanonik, *Naš čas-opis*, Ljubljana: Rokus 1999.

⁸ Predelali smo poglavja o slovstveni folklori v delovnem zvezku *Naš čas-opis*, str. 75–93.

opozorili na vse tri ravnine folklornega dogodka – besedilo, okoliščine in način pripovedovanja. Prvo srečanje je dokazalo, da so učenci s svojo neposrednostjo uspešno navezali stik s starejšimi. Skupaj so izbrali prvo temo pripovedi, *Iz šolskih dni*. Učenci niso bili le dobri poslušalci starejših pripovedovalcev, temveč so v pogovoru sodelovali s spodbudami in vprašanji (to smo v zapisu nakazali tako, da smo jih navedli, pripovedovalec je zapisan na koncu pripovedi). Primer ponazarja, kako Janja spodbuja pripovedovalca:

[...] To je obljuba bla, ja.

Janja: Kje ste ga [križ] pa naredli?

Ja, tam pri moji bajti.

Janja: A vas pa kdaj kdo bara, zakaj tisti križ tam stoji?

Ja, zdaj me še ni baral kdo, tam okolica pa ve, ve zaka [...] – Konrad Skobir, 2004

Za učence je bila največja težava zapisovanje. Pripovedovalci so bili iz različnih narečnih okolij. Večina jih je govorila v koroškem narečju, drugi so bili iz Dravske doline, z Gorenjske in Dolenjske. Posamezniki so govorili bolj pokrajinsko obarvan jezik kot narečje. Zapisi sledijo posnetim pripovedim. Prvi cilj nam je bil ohraniti besedila, tudi način pripovedovanja, okoliščine, ne pa zapisovanje narečja. Zato smo sprejemali kompromise med strokovnostjo in poljudnostjo. To je bilo zelo težko pri izrazitih govorcih narečja, saj smo vsaj nekatere njihove pripovedi na glasovni ravni osiromašili. Glede na starost in znanje učencev smo zapise čim bolj poenostavili, se večinoma bolj približali knjižnemu jeziku kot narečju, nismo pa posegali v besedišče in skladnjo. A koroško narečje nam je bilo le bližje kot druga, zato smo poleg narečnega besedišča: *po luftu (zraku)*; narečnega besednega reda: *So pa celo noč nosili škratki kameje*; ohranili še pakanje: *... mi smo pa pisker (lonec) vrgli po bregu, je pa ta mali rekel ...*; štekanje le v primerih kot npr. *što*; švapanje smo zapisali z v: *šva*; vsa ponavljanja: *Pa sušica, ja, Ja, pa sušica, ja, ja ...*; mašila, členke, medmete: *... a ne ..., jel ..., hja ... au, se poročil, jel, kako je ..., kaj je on vse vedel, uuuu ...*; govorniška vprašanja: *Pa kaj sem že hotela reči?*; kratki nedoločnik: *Pač nisi mogel dopovedat*; z ločili smo nakazali teksturo: premore in nedokončane povedi s tremi pikami, začudenje, ogorčenje s klicaji in vprašaji: *... Pritožili???* *Jezus Kristus, kaj pa pritožili, komu pa bi se?!* *»Ja,« je rekel, »mijau, mijau ...«* *Ja no ..., kar v redu so bli učitelji, no, samo ena je bila zelo stroga, učiteljica je bila zelo stroga. Tihooo!* Reduciranih samoglasnikov nismo označili z apostrofom, ker bi tako otežili branje: *bili – bli, imeli – meli*. Naglasna mesta smo zapisali le, kjer se razlikujejo od knjižnega jezika: *modlíli (molili)*; v tem primeru je ohranjen tudi soglasniški sklop *dl*. Prilikovanja v zapisih nismo upoštevali, izjemoma v zapisu kot *»bejšte«*. Na koncu besede smo opisni deležnik zapisovali z *»l«*. Zapisali smo tudi vse medklice in zatrjevanja: *... to je bilo vse resnično!!! ... to je bilo vse resnično!!! Menda je blo, ja. Pa čisto zares je blo!*

Po omenjenih dejavnostih smo se s starejšimi v Domu pogovarjali še trikrat. Zadnje srečanje smo po dogovoru snemali tudi z videokamero. Pomen tega za

kontekst in teksturo pripovedi so učenci zaznali, ko smo primerjali tako posnete pripovedi z golimi zvočnimi zapisi. Zbrane in zapisane pripovedi smo uredili glede na vsebino. Učenci so se naučili, kaj je značilno za posamezno vrsto folklornih besedil. Razvrstili smo jih v bajčne, razlagalne, strašljive, socialne, živalske, šaljive povedke in anekdote, različna razmišljanja o veri, petju, otrocih smo strnili v rubriki O tem in onem. Z dovoljenjem smo posneli in zapisali 110 pripovedi. Čeprav smo se na pogovore pripravljali, je bilo v ospredju delo na terenu, snemanje pogovorov in pripovedi, doživetje folklornega dogodka, šele nato analiza in poimenovanje s strokovno terminologijo. Ubrali smo nasprotno pot – bolj po metodi celostnega pouka s celote na posamezno, iz doživetja v stroko. Res pa je, da so učenci že imeli izkušnje z zbiranjem folklornega gradiva. Zbrano smo predstavili v brošuri *Srečanja*, na koncu knjižice dodali slovar narečnih besed, podatke o pripovedovalcih in pisma (učenci so si s pripovedovalci tudi dopisovali).

Učenci so tako prehodili dolgo pot od navezovanja stikov, njihovega ohranjanja, življenja v starejše, do izbire tem, vodenja in spodbujanja pogovorov, prvega bolj ali manj uspešnega zapisovanja, fotografiranja, urejanja objavljenih besedil v brošuro in elektronskega predstavljanja projekta na sklepni prireditvi v šoli. Broširana knjiga *Srečanja* je bogata zbirka folklornega, fotografskega in dokumentarnega gradiva. Ena izmed pripovedovalk nam je izročila svoje šolske zvezke. Izbrano vsebino iz njih smo objavili v oporo socialnim povedkam.⁹ Brošura je dokaz, da je tudi v urbanem okolju mogoče zbirati folklorne pripovedi, da so učenci sposobni vzpostavljati medgeneracijske stike in da je v njih mogoče uzavestiti, da je slovstvena folklorna umetnost narečij, da ni le svet, ki ga ne živimo več, nekaj obrobnega in nezanimivega. Zbrane pripovedi so bile vključene v Unescov projekt *ASP net* z naslovom *Naše domačije – ljudje, ki jih imamo radi*. Pripovedovalci in učenci so prejeli vsak svoj izvod brošure. Videokaseto in posnetke hranijo v knjižnici Doma.

Šele poglobljena analiza bi pokazala, ali sploh in kako vključujemo ter uresničujemo cilje spoznavanja slovstvene folkloristike v osnovni šoli, kakšen je naš odnos do nje, s katerimi didaktičnimi in metodičnimi potmi približujemo to snov učencem in jo uzaveščamo kot vrednoto. Izkušnje kažejo, da zanimanje za slovstveno folkloro plahni, navdušenje učiteljev pojenjuje. Tako npr. revija *Slovstvena folkloristika*, ki bi morala najti pot v vsako šolo med praktike, da bi pomagala širiti slovensko tradicijo, nima te možnosti.¹⁰ Je mogoče navdušenje ob uvedbi izbirnega predmeta in z njim tudi slovstvene folklore že splahnelo? Je pomen slovstvene folklore premalo uzaveščen med Slovenci, mogoče tudi med učitelji? Kaže, da. Sicer ne bi že v vrtec uvažali ameriške pop kulture, kot je noč čarovnic. Če bi učitelji vložili toliko energije v obuditev pomladnega praznika gregorjevo, kot jo je potrošniški aparat v valentinovo, bi danes več Slovencev poznalo npr. ptičjo ohcet in njeno toplo družinsko in etično sporočilo. S tujimi šegami, navadami ni nič

⁹ Šolski zvezki pripovedovalke Pavline Nabernik, 1935–1940.

¹⁰ Izdajatelj revijo pošilja trem šolam.

narobe. Kulturni tokovi morajo pljuskati čez narodnostne meje. A Slovenci bi morali najprej spoznati duhovno bogastvo lastne kulturne tradicije, ki preveva slovstveno folkloro in kaže narodovo identiteto, da bi se znali opredeliti do tuje in jo kritično sprejemati. To je dolgoročna naložba, ki ne odseva takoj v oceni, točkah ali priznanjih. Je tiho, neopazno vlaganje v učenčevo zavest, v njegov odnos do prednikov in njihove duhovne kulture in tudi do jezika. Če bodo učenci spoštovali in poznali svojo preteklost, svojo duhovno kulturo, bodo imeli spoštljiv odnos do tujih, med katerimi morajo najti svoje prepoznavno mesto. Morda bi se moral širši krog strokovnjakov, tudi s polja literarnih ved in jezikoslovja, zavzeti za to, da bi Slovenci ostali Slovenci tudi skozi svojo slovstveno folkloro. Stroka¹¹ ugotavlja, da je slovstvena folkloro živa predvsem na obrobju Slovenije, upam, da ni živa tudi le na obrobju slovenistove zavesti.

Viri in literatura

- MOHOR, Miha, KOŠIR, Manca, STANONIK, Marija 1999: *Naš čas-opis*. Ljubljana: Rokus.
- STANONIK, Marija, 1993: *Slovstvena folkloro v domačem okolju*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo in šport.
- STANONIK, Marija, 2001: *Teoretični oris slovstvene folklore*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Učni načrt, program osnovnošolskega izobraževanja – slovenščina*, 1998. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
- Zbrane folklorne zgodbe*, 2004, 2005. Prevalje: Dom starejših.

¹¹ Marija Stanonik, *Slovstvena folkloro v domačem okolju*, Ljubljana: Zavod RS za šolstvo in šport 1993.